

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

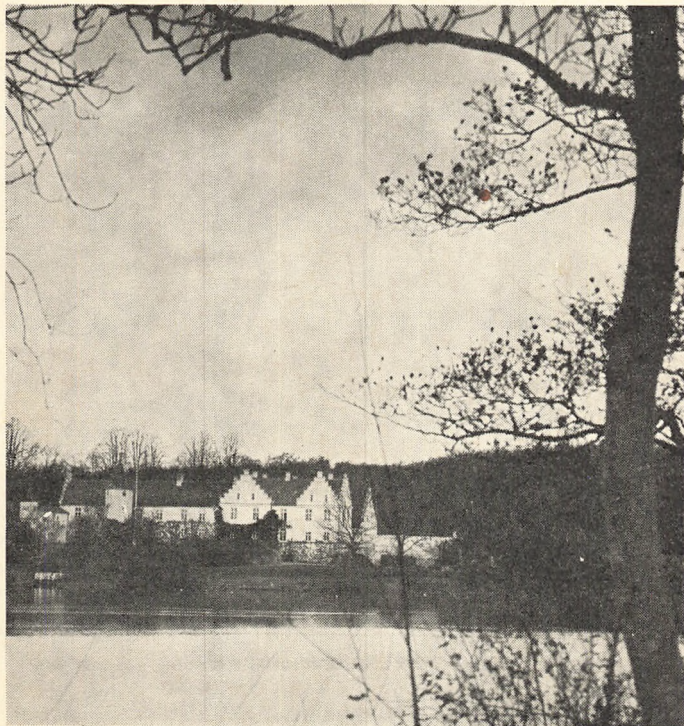
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NIELS OXENVAD

DALLUND SLOT

DALLUND SLOT

Af

NIELS OXENVAD

1968

Centralforeningen af Sygekasser i Odense Amt
Odense 1968

**Foto: Wermund Bendtsen, Odense
(med undtagelse af fig. 6–9 og 13–14)
Tryk: Andelsbogtrykkeriet i Odense**

INDLEDNING

Ribbet for sit godstilliggende, tømt for sit gamle indbo og forladt af sine adelige ejerfamilier knejser Dallunds hvide slot endnu stolt ved søens bred. Smukkeste er det vel betragtet fra syd, mod hvilket verdenshjørne bygningerne rigtigt folder sig ud, men betagende er også det syn, der møder den nordfra kommende, der fra landevejen begiver sig ind på slottets enemærker. Nordfløjen vidner alene ved sin længde om, at Dallund i sin tid var bolig for slægter, der havde behov for megen plads og evnede at betale prisen herfor. Og har man rundet det nordvestre hjørne, erindres man om, at Dallunds herskab engang har villet vise dem fra sig, som ikke kom her i fredeligt ærinde. Lige frem gæstfri og indbydende er Dallunds vestside ikke, med spærremurens snævre port, skydeskår og skoldehuller. Men ingen holder længere vagt på murens vægtergang. Den besøgende kan frit passere porten og betræde gårdspladsen, hvorfra døre giver adgang til bygningernes indre. Disse døre er imidlertid ikke som døre er flest. Løfter man blikket en kende, opdager man over dørene prangende våben-skjolde, der fortæller hvem der har ejet disse bygninger og hvilken stand der var deres.

Bygninger som Dallunds kan fortælle en historie, kan fortælle historie. Det kan de allerfleste herregårde, men i få tilfælde bliver beretningen så sammenhængende og langstrakt som her. Med ejerhistorien, godshistorien og bygningshistorien som bærende grundpiller kan der for Dallund gives en skildring, der nogenlunde ubrudt strækker sig over næsten seks århundreder.

Fig. 1. Borggården, set fra vest. Gennem porten i den vestlige spærremur (ca. 1520) øjnes nordfløjens trappetårn (1634) og østfløjen (ca. 1550, ombygget 1725 og ca. 1850).

BERNIKE SKINKEL OG HANS ARVINGER

I årtierne omkring år 1400, d. v. s. mens dronning Margrethe herskede over tre nordiske riger, ejedes Dallund af en af hendes tro mænd, ridderen Bernike Skinkel. Fra ham gik gården to gange i arv på spindesiden, først til datteren Cecilie, som var gift med en mand af slægten Hogenskild, og siden til dennes datter af samme navn, som ved ægteskab var knyttet til slægten Bryske, i hvilken familie gården siden skulle forblive mere end eet århundrede.

Vor viden om Dallunds forhold forud for det tidspunkt, hvor Bryskerne kommer ind i billedet, er såre beskeden, men arvegangen fra slægten Skinkel til Hogenskild og Bryske er sikker nok. Om Bernike Skinkel så er den første af sin slægt, der har ejet Dallund, får stå hen. Vi kender ingen ejere før ham og må derfor lade Dallunds historie begynde med ham.

Bernike Skinkel har åbenbart været en mand efter den store dronnings hoved. Han anvendtes hyppigt til diplomatiske underhandlinger og deltog ivrigt i den politik, der førte frem til Kalmarunionens dannelse. På det berømte møde i Kalmar 1397 modtog han ridderslaget, formentlig som belønning for sin indsats i dronningens tjeneste. Også i det snævrere fynske samfund indtog han en fremskudt plads. Som dronningens høvedsmand på borgen Hindsgavl og kongsgården Rugård var han øverste civile og militære embedsmand i det nordvestlige Fyn, og desuden var han disse egne største jordegodsbesidder. Dallund var kun een blandt mange andre private besiddelser. Under Dallund hørte de

dengang mindre betydende hovedgårde Margård og Langesø, og nordligere på Fyn ejede hr. Bernike hovedgårdene Enggård (nu Gyldensteen) og Jersore. Endelig skal hertil føjes hovedgårdene Iversnæs (nu Wedellsborg) og Frøbjerg vestligt på øen, samt et fæstegods af gårde, bol og huse, hvis antal og geografiske placering vi blot ikke har muligned for at konstatere. For den tids godsejere var de indtægter, som fæstegodset afkastede i form af landgilde, af nok så stor betydning som udbyttet af de endnu ret beskedne hovedgårde, men fra hovedgården kunne ejeren eller hans foged påse, at landgilden blev erlagt rettidigt og med rette pålydende. På Dallund har Bernike Skinkel efter al sandsynlighed næppe haft fast bopæl, men ladet en foged varetage sine interesser her i udkanten af det vidtstrakte gods-kompleks.

Da Bernike Skinkel omkr. 1418 afgik ved døden og stedtes til hvile i Sct. Hans klostres kirke i Odense, den fynske adels foretrukne gravkirke, var der store rigdomme at fordele mellem arvingerne, tre sønner og en datter. Det store nordvestfynske gods-kompleks er uden tvivl blevet stærkt splittet ved arvedelingen, men Dallund med Margård og Langesø synes nogenlunde udelt at være gået i arv til datteren Cecilie. Hun indgik senere ægteskab med Christian 1.s rigsråd, ridderen Peder Hogenskild, hvis slægt har samme udspring som den mere kendte slægt Huitfeldt. Peder Hogenskild var i særlig grad knyttet til slottet Hagenskov ved Assens, som han havde i forlening af kronen. Som modydelse for talrige pengelån til Christian 1., »den bundløse pung«, fik ægteparret Peder Hogenskild og Cecilie Skinkel Hagenskov slot og len i pant, endda på de vilkår at pantet skulle være uindløseligt i såvel ægteparrets som deres arvings levedage, men ikke des mindre blev lenet inddraget ved hr. Peders død omkr. 1474, og enken måtte derefter søge sig anden bopæl. Muligt er Dallund, som også i Peder Hogenskilds ejertid bestyredes af en fo-

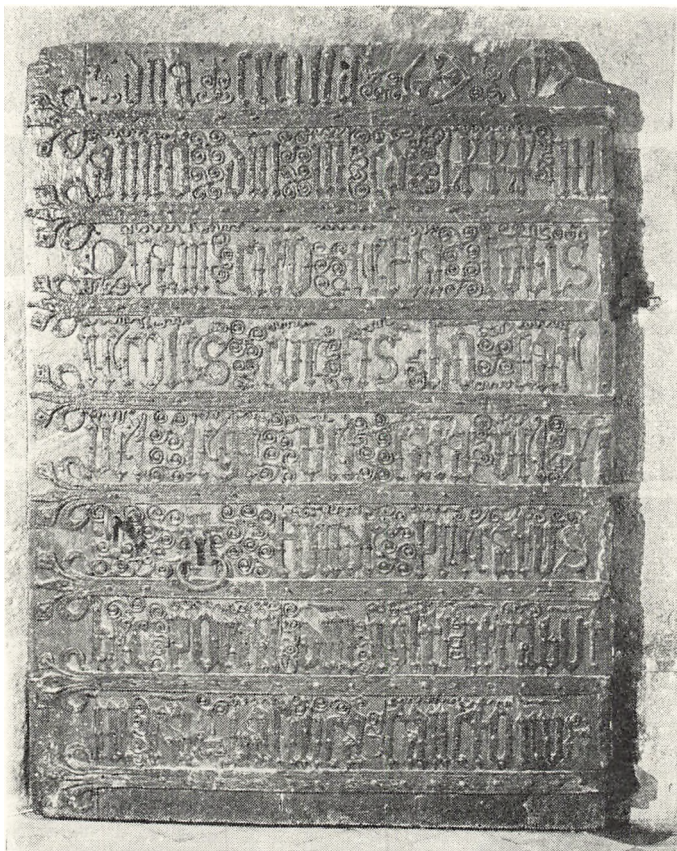

Fig. 2. Dørfløj i Søndersø kirkes norddør, med latinsk indskrift i smedede bogstaver, årstallet 1483, samt navn og våben for Cecilie Bernikesdatter Skinkel.

ged, blevet fru Cecilies enkesæde, eftersom hun i 1483 forærede denne gårds sognekirke, Søndersø kirke, den prægtige jernbeslagne indgangsdør, som foruden en lang latinsk indskrift bærer hendes navn og våben, familien Skinkels tre søblade (fig. 2).

På dette tidspunkt må fru Cecilie have været en temmelig alderstegen dame, formentlig er hun død kort efter 1483. I det mindste er hendes dattersøn sidst i 1480'erne optaget af at varetage egne interesser på Dallund. Peder Hogenskilds og Cecilie Skinkels eneste arving, datteren Cecilie, var blevet gift med den fynske landsdommer, Iven Bryske, som tillige bestred stillingen som kongens høvedsmand på Næsbyhoved ved Odense, foruden at han var ridder og medlem af rigsrådet. Den rige Cecilie Hogenskild fik den kranke skæbne at blive enke omtrent samtidig med moderen. For to enker og en flok faderløse børn kunne det i hine tider være svært nok at fastholde nedarvede besiddelser og rettigheder. Ejler Bryske, Iven Bryskes og Cecilie Hogenskilds ældste søn, var imidlertid mand for igen at bringe Dallund på fode. Med ham fik gården tilmed en ejer, som brugte Dallund som sin sædegård, hvorfor han også skrev sig »til Dallund«.

EJLER BRYSKES GÅRD OG GODS

Ejler Bryske tjente i sin ungdom kong Hans som kammer-svend, men senest 1489 forlod han kongens tjeneste og fæstede bo på Dallund. Helt forlod han dog ikke kongens tjeneste, idet han i 1490'erne overtog Næsbyhoved slot og len, således at han i denne periode både havde kongelige og private interesser at varetage i det nordlige Fyn. Senere blev han af både kong Hans og Christian 2. anvendt på betroede poster i det vestlige og nordlige Jylland. På sin karrieres højdepunkt, i årene 1518–20, sad han inde med det store Aalborghus len og fungerede samtidig som landsdommer i Nørrejylland. I 1520 faldt han imidlertid i unåde hos Christian 2. og mistede samtlige sine embeder. Dette til trods sluttede Ejler Bryske sig i første omgang ikke til adelsoppositionen. I 1523, hvor den jyske adelsopstand var

en kendsgerning, gjorde kongen ham til sin høvedsmand på Fyn. I denne periode besøgte kongen ham ofte på Dallund, og Ejler Bryske var i begyndelsen en ivrig forkæmper for kongens sag. Under forhandlinger i Jylland svingede han imidlertid over og hyldede den fra Slesvig indkaldte hertug Frederik (1.) som dansk konge. Som belønning herfor fik han i et vist omfang sine tidligere embeder tilbage, men han var dog ikke mere tilfreds med det nye regimente, end at han nogle år senere indledte hemmelige forhandlinger med den landflygtige Christian 2., hvem han tilbød at rejse en bondehær, når kongen ville vise sig i Jylland.

Ejler Bryskes politiske løbebane er således præget af stor omskiftelighed. Efter fødsel og stand skulle han være at finde blandt den borger- og bondevenlige monarks modstandere, men som vi har set det, var det kun undtagelsesvis tilfældet. Som privatmand, som godsejer, var han dog en fuldgyldig repræsentant for sin stand.

Gennem de dokumenter, Ejler Bryskes godsejervirksomhed har efterladt sig i Dallunds godsarkiv (nu i Landsarkivet for Fyn), tegner sig konturerne af en fynsk stormandsbesiddelse her på overgangen mellem middelalder og nyere tid, ligesom Ejler Bryskes aktivitet som godsherre afspejles. I første række gjaldt det for ham at få fastslået sin og søskendeflokkens ejendomsret til de fra moderen og hendes slægt nedarvede besiddelser, dernæst at få gennemført en arvedeling og endelig at få udbygget arvelodden – med Dallund hovedgård som vigtigste bestanddel – ved tilkøb og mageskifter.

Selve Dallund hovedgårds jorder, d. v. s. de jorder som blev drevet for ejerens regning, var dengang som nu beliggende norden og østen for gård og sø. De var »frit enmærke«, var altså adskilt og afgrænset fra andres ejendomme og havde heller ikke noget driftsfællesskab med disse. Dette var endnu ingenlunde almindeligt for landets hovedgårde som helhed. I Ejler Bryskes ejertid fik hovedgårds-

jorden en anselig tilvækst, blev på det nærmeste fordoblet, idet han ved mageskifte med kronen erhvervede den såkaldte Ulkendrupmark, som tidligere havde udgjort en hel landsby med fem gårde. Datidens driftsmetoder og landbrugs konjunkturer taget i betragtning er det måske et spørgsmål, om dette skridt henimod stordrift på Dallund virkelig var en forsvarlig disposition, med jorderne liggende på to steder og adskilt af bondedrevne landsbyers jorder. Formentlig har Ejler Bryske dog ladet såvel de gamle som de nye hovedgårdsjorder drive ved sine fæstebønders hoveri, altså uden udgift for ejeren.

Under Dallund hørte fæstegårde i alle omgivende landsbyer: Søndersø, Kelleby, Stensby, Glavendrup, Tørup, Skamby, Lunde, Taastrup og Serup. Ved arvedelingen var i første omgang Margård og Langesø gået tabt for Dallund, men i tidens løb erhvervede Ejler Bryske disse ejendomme tilbage, hvorefter han bortfæstede dem som bøndergårde.

Det er nærliggende at formode, at Ejler Bryske på Dallund har haft bygninger, der svarede til hans ejendoms størrelse og karakter og til hans fremskudte plads inden for den tids højadel, og hermed er vi inde på problemet om det nuværende Dallund slots alder.

Ser vi bort fra de tilbygninger, som notorisk er kommet til i sen tid (de to udløber-fløje mod øst, trappetårnet på nordfløjens sydside), består Dallund af et vinkelanlæg (nord- og østfløj), som i vest lukkes af en spærremur. Intet er overleveret om disse bygningsafsnits alder, og senere tiders ombygninger – og pudslag – gør det vanskeligt at nå frem til en absolut tidsfæstelse. Det er dog hævet over enhver tvivl, at disse dele af Dallunds bygninger alle er sengotiske, d. v. s. ikke yngre end ca. 1550. Af den renaissance-arkitektur, som fra og med midten af 1500-tallet gør sig stærkt gældende i danske herregårdsbygninger, er der i Dallunds ikke et spor. På den anden side er næppe

Fig. 3. Den vestlige spærrmur, set inde fra borggården. Skydeskårene i murens første stokværk er anbragt i nicher med skrå sider, således at forsvarerne kunne rette skytset mod angribere, der via broen ville trænge frem til porten. Vægtgangen i murens andet stokværk er i ny tid (ca. 1850) blevet ommuret, den tårnagtige afslutning mod syd ligeledes af nyere dato.

nogen af de nustående bygninger væsentlig ældre end ca. 1520.

Hvilke bygninger Dallund har haft i Bernike Skinkels og Peder Hogenskilts dage, ved vi ikke. De har muligvis end ikke ligget på samme sted som de nuværende. Det antages i almindelighed, at det nuværende Dallund er påbegyndt af Ejler Bryskes søn, Gert Bryske (d. 1552) og fuldført af dennes enke, men meget tyder på, at byggearbejdet er påbegyndt af Ejler Bryske før dennes død i 1529 og fuldført af sønnen. Under alle omstændigheder er der tale om flere byggeperioder, der dog i tid må ligge tæt på hinanden.

Uanset byherrens navn og tidspunktet for opførelsen

præsenterer Dallund sig som et typisk sengotisk herregårdsanlæg, som har mange træk tilfælles med Viborg-bispens stolte Spøttrup i Salling fra tiden omkr. 1520.

Omtrent midt på Dallund søs nordre bred placeredes herregården på et indgravet voldsted, således at bygningerne mod vest, nord og øst skærmedes af grave. På grund af terrænets stærke fald mod søen, kan vandet i voldgravene dog ikke have stået i forbindelse med søens vand, men må ud mod søen have haft dæmninger til opstemning. Inden for gravenes skærmende dække rejste sig gårdens bygninger, huse til beboelse mod nord og øst, mens en spærremur mod vest styrkede forsvaret på det sted, hvor man via en vindebro havde adgang fra den vest for borgen liggende ladegård. Højest sandsynligt har man ydermere lukket den sydlige flanke, ud mod søen, ved endnu en spærremur, som siden er forsvundet. Kun gravninger i gårdspladsens jordsmon kan give fast holdepunkt for denne antagelse. Fra senere tiders dokumenter ved vi, at der på borgens sydvesthjørne har været et rundt tårn, hvorfra man har kunnet bestryge vest- og sydsiden.

Bryskernes borg var altså indrettet på forsvar, hvilket nutildags lettest lader sig iagttage på vestsidens spærremur. Fra de mandshøje nicher har man med hagebøsser, måske endda kanoner, kunnet holde angribere på passende afstand (fig. 3). Også vægtergangen i murens andet stokværk har haft skydeskår (nu tilmurede), og via skoldehullerne over porten har man kunnet traktere den fjende, som det lykkedes at sætte over graven og nå frem til indgangen.

Som i senere tid har ejerfamiliens egentlige bolig befundet sig i anlæggets nordfløj, med husholdnings- og økonomirum i første stokværk og herskabets boligrum i det noget højere andet stokværk, salsetagen. De vestligste 30 m af nordfløjen viser sig at være ældre end den østlige del, og i dette bygningsparti finder man endnu syv vindueslysnin-

Fig. 4. Nordfløjens vestende, set fra nord. I dette bygningsafsnit findes ialt 7 vindueslysninger fra Ejler Bryskes borg (ca. 1520), bevaret som blændinger.

ger fra det ældste hus på Dallund, bevaret som blændinger i fløjens nordside (fig. 4). Omend de er beskedne sammenlignet med en senere tids vinduer, så har de dog givet en ikke ringe lysmængde til de indenfor beliggende rum. Hvorledes boligen ellers har været beskaffen, ved vi dårligt nok. Vi ved kun, at samtlige boligrum gik fra yderside til yderside, således at man for at komme fra det ene gavlværelse til det andet måtte passere samtlige boligrum, til ulejlighed for husfællerne.

Da Ejler Bryske i 1529 stedtes til hvile hos sine forfædre i Sct. Hans kirke i Odense, viste hans økonomi sig at være dårligere end man kunne have forventet. Han efterlod sig »en stor besværlig gæld til Kiel«, har altså måttet optage store lån på det pengemarked i Kiel, hvor holstenske adels-

mænd og hanseatiske købmænd optrådte som långivere. Hans godssamlings- og byggevirksomhed har antagelig været kraftigere end hans gods- og lensindtægter har tilladt ham det.

Til betaling af den værste gæld afhændede arvingerne noget af godset. For Dallund fik det på længere sigt større betydning, at det godskompleks, hvis centrum gården var, som følge af arvedelingen blev udsat for en stærk splittelse, og hermed ophørte for bestandig Dallunds gamle samhörighed med de sydlige gårde Margård og Langesø. Ejler Bryske var samtidig den sidste ejer af den gamle type, hvor højadelig byrd og godsrigdom helt uvilkårligt gav Dallunds ejer en fremtrædende plads i landets politiske liv og inden for lensadministrationen. De næstfølgende ejeres virkefelt var i højere grad begrænset til Dallund og nærmeste omegn.

DALLUND I ADELSVÆLDENS TID

For den af Ejler Bryskes sønner, som overtog Dallund, Gert Bryske, har de første år sikkert været alt andet end lyse. Afviklingen af faderens gæld og fordelingen af den fædrende arv var i sig selv store opgaver, og dertil kom al den ufred, som grevefejden og borgerkrigen førte med sig. Der er dog intet overleveret om, at Dallund selv har været skueplads for krigeriske begivenheder. Modsat sin yngre broder, Antonius Bryske til Langesø, der blev to kongers rigskansler, søgte Gert Bryske ingen ansættelse i statstjenesten, men anvendte tid og kræfter på driften af Dallund, hvor der i hans ægteskab med Anne Viffert voksede en større børneflokk op. Muligt har han foruden godsets drift også videreført byggearbejdet på den hovedbygning, hans fader havde påbegyndt.

Gert Bryskes virke på Dallund blev kortvarigt. Allerede i 1552 døde han og gravlagdes foran alteret i Søndersø

Fig. 5. Gravsten i Søndersø kirke over Gert Bryske til Dallund (d. 1552) og Anne Viffert (d. 1586).

kirke, hvor Anne Viffert nedlagde den pragtfulde figurgravsten, som nu er indmuret i korets søndre væg (fig. 5). Børnene var ved faderens død alle mindreårige, og formentlig har enken endnu i mange år bestyret ejendommen for dem.

Den ældste søn, Ejler Bryske, opkaldt efter sin farfar, blev opdraget hos slægtninge i Holsten og gjorde derefter hofstjeneste hos Christian 3. og dennes søn, hertug Magnus, men foretrak senere at ombytte hoflivet med krigstjeneste i det fremmede. Både i Frankrig og i Nederlandene kæmpede han på de reformertes side i 1560'ernes religionskrige, og da siden den nordiske syvårskrig brød ud, fulgte han Daniel Rantzau på dennes togter ind i Sveriges centrale landskaber. Endnu nogle års hofstjeneste fulgte, nu hos Frederik 2., før Ejler Bryske i en alder af 30 år endelig tiltrådte besiddelsen af sin fædrene arv.

På forskellig vis søgte han at råde bod på den godssplittelse, som to hurtigt på hinanden følgende arvedelinger havde medført, og ved mageskifter tilstræbte han at give godset den afrunding, som var nødvendig, dersom man ville udnytte fæstebøndernes arbejdskraft effektivt som hoveri på hovedgårdens jorder. Ved ægteskab med Gertrud Lunge, hvis gamle slægt var i færd med at uddø, overførte Ejler Bryske til sin slægt store godsrigdomme, bl. a. Tirsbæk i Jylland og herregårdene Østrup og Nielstrup i det sydlige Fyn. En ny glansperiode syntes at skulle oprinde for Bryskerne, men den samme skæbne, som blev Ejler Bryskes hustrus slægt til del, skulle ramme hans egen slægt. Sønnen Iven, hvem Dallund var tiltænkt, led krigerdøden ved Kalmar i krigen af samme navn, og også den anden søn gik bort før forældrene. Datteren Maren og hendes ægtefælle af slægten Høeg døde i 1610, og den anden datter, den bekendte slægtbog-forfatterinde Lisbeth Bryske, blev enke et par måneder før begge forældrenes død, den 16. juli 1614.

Med Ejler Bryskes død sattes definitivt punktum for slægten Bryskes tilknytning til Dallund. Om Bryskerne hed det sig, at »de vare få og de vare onde«, men med den påståede ondskab forholder det sig næppe anderledes end med den trofasthed, som man generelt tillagde slægten Ahle-

feldt og den taperhed, som ansås for karakteristisk for slægten Rantzau. Muligt er forklaringen på dette for Bryskerne lidet smigrende mundheld den simple, at der som skjoldholder i deres våben optræder en giftigrøn drage, hvor andre slægter havde »vildmænd«.

Hvorledes Ejler Bryskes og Gertrud Lunges store rigdomme fordeltes blandt arvingerne, er ikke ganske klarlagt, men godt en halv snes år senere optræder dattersønnen Ejler Høeg som Dallunds ejer.

Ejler Høegs første år på Dallund var præget af velstand og fremgang. Hovedbygningen blev gjort mere tidssvarende, bl. a. ved opførelsen af nordfløjens trappetårn (1634) og avlsgården forsynedes med en stor og prægtig lade (fig. 6). Også Søndersø kirke var genstand for hans omsorg. Kirken fik en ny prædikestol med hans og hustruens, Else Krabbes våbenskjolde, og stoleværket fornyedes. Siden Gert Bryskes dage var Søndersø kirke blevet gravkirke for Dallunds ejere, og Ejler Høeg gik videre ad samme vej ved hos kongen at erhverve tilladelse til at indrette kirkens søndre kapel til begravelse for sig og sine efterkommere. I 1650 forsøgte han at tilkøbe sig kirketienden og kaldsretten, »jus patronatus«, til Søndersø kirke, men på dette tidspunkt var han allerede langt inde i det økonomiske uføre, som forbitrede hans sidste år. Da han i 1660 afgik ved døden inde i Odense, formentlig i en slags gældsængsel, var hans økonomiske situation så håbløs, at arvingerne fragik arv og gæld. Fra 1640'erne og fremefter steg hans gæld til utrolige højder, år efter år mindskedes Dallunds tilliggende ved pantsættelser, og også selve hovedgården og dens drift havde han måttet overlade til kreditorerne.

Om Ejler Høeg har været utilladelig ødsel, får stå hen, men hans situation er ingenlunde noget særtilfælde inden for samtidens adel. Endnu frem til det tidspunkt, hvor Danmark blev inddraget i trediveårskrigen, havde gunstige landbrugskonjunkturer givet adelen som den jordejende

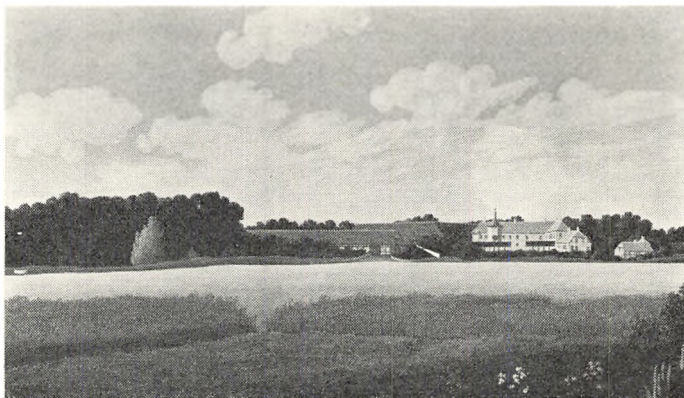

Fig. 6. Dallund ca. 1830. Vest for slottet ses den 1874 nedbrændte avlsgård, med Ejler Høegs store lade som den nordlige længe. – Gouache af Niels Ringe i Nationalmuseet. Nationalmuseet fot.

stand gode dage, men efter dette tidspunkt udmarvedes mangan adelsfamilies økonomi i uhyggelig grad. Forklaringen på Ejler Høegs økonomiske misere er nok den, at han trods de ændrede økonomiske vilkår stædigt har opretholdt den levevis, som han og størstedelen af adelen anså for standsmæssig. Han forstod ikke at sætte tæring efter næring.

DALLUNDS TRÆNGSELSTID

Årene efter Ejler Høegs død er præget af en sådan forvirring i besiddelsesforholdene, at man næppe forstår, hvorledes gård og gods undgik den sønderlemmelse, som syntes uundgåelig og endelig.

Som nævnt fragik børnene arv og gæld, men alligevel forsøgte først en søn, siden en datter at fastholde i det mindste en del af hovedgården samt Sønderløv skov for slægten Høeg. Men kreditorerne havde for fast et greb om

godset, og arvingerne måtte give op. I 1670'erne sad assessor Morten Mikkelsen, der var kgl. majestæts skriver og ri-defoged, som herre på Dallund, og ved hans død i 1682 afløstes han af sin største kreditor, borgmester i Odense og amtsskriver Jens Eriksen (Westengaard), hvorefter forholdene omsider stabiliseredes noget.

Som sognepræsten i Søndersø i 1688 bemærkede det, var nu »den periode opstået i Danmark, hvor de lige ved adelen karakteriserede embedsmænd såvel afløste de gamle adelsmænd i formue som i anseelse og vælde, og som en følge deraf lidt efter lidt tiltrådte de godser, som hine tilforn endogså udelukkende havde været i besiddelse af«. Den gamle danske adels politiske kapitulation i 1660 blev fulgt op af en kapitulation på det økonomiske felt. På Dallund indtog den borgerligt fødte, men kgl. udnævnte borgmester adelsmanden Ejler Høegs plads.

Adskillige af de borgerlige kapitalister, som efter 1660 fik mulighed for at blive godsbesiddere, fik meget snart de samme vanskeligheder at kæmpe med, som havde plaget deres adelige forgængere. Godsbesiddelse gav nok anseelse og prestige, men i disse år en såre slet forrentning af den hertil anvendte kapital. Bedst gik det for godsejere af Jens Eriksens type, som fra tidligere virksomhed som foged eller skriver hos kronen eller adelen medbragte erfaring i godsdrift, og som ved handelsvirksomhed havde formået at få den opsparede kapital til at yngle.

Jens Eriksen synes at have været en dygtig, omend hårdhændet godsejer, der i ikke ringe grad bragte Dallund på fode igen, men efter hans død blev gården igen genstand for voldsomme stridigheder. Gårdens jorder, ja selv dens bygninger opdeltes på to eller flere hænder, og en tilsvarende skæbne overgik naturligvis fæstegodset. Enken, Maren Bang, en bispedatter fra Odense, giftede sig hurtigt igen, denne gang med land- og krigskommissær Otto Pedersen (Himmelstrup), og mellem børnene af 1. ægteskab og sted-

faderen udviklede der sig et bittert modsætningsforhold, koncentreret omkring besiddelsen af Dallund. På den anden side år 1700 gav Jens Eriksens børn op, og Otto Pedersen kunne langt om længe komme i besiddelse af hele Dallund. Men sejren skulle vise sig at være en pyrrhus-sejr. Han købte Dallund for lånte penge, og ved hans død i 1710 viste godsspekulanten sig at være fallit, hvorefter Dallund tilfaldt Christian 5.s staldmester, etatsråd Jørgen Frederik v. Haxthausen, som utilfredsstillet kreditor.

Haxthausens ejertid blev også kort – han døde i 1720 – men hans virke blev betydningsfuldt for Dallunds fremtidige udvikling. Allerede Otto Pedersen havde tilbageerhvervet en del fæstegods, som i kølvandet på Ejler Høegs fallit var frakommet Dallund. Haxthausen fortsatte ad samme vej og købte endda nyt gods til. Hovedgårdsjorden udvidede han ved at indtage store dele af den såkaldte Søndersø hede (hvor nu Zastraugården ligger) til kornavl. Tidligere havde man nøjedes med at udnytte dette overdrev som »græsbed« for Dallunds og de nærmestliggende landsbyers kreaturer, men Haxthausen så sin fordel i at opdyrke heden, endda han hertil måtte anvende egne heste og plove. Antallet af nærtboende hovbønder var ikke stort nok til, at markarbejdet kunne afvikles på den tids normale vis, ved fæstebøndernes hoveri. Denne mangel til trods var det dog en stor og formentlig også veldrevet ejendom, hans enke i 1720 kunne sætte på auktion. Dallund gård og gods vurderedes ialt til 823 tdr. hartkorn, hvoraf selve hovedgården med mølle og skov stod for 53 tdr., mens gårdens tiender (Skamby og Søndersø kirker) vurderedes til ikke mindre end 116 tdr. hartkorn. Resten udgjordes af fæstegodset, som ialt omfattede 89 gårde, 2 bol, 58 huse, 4 jorder og 1 mølle.

SLÆGTERNE FINECKE OG BLIXEN-FINECKE

Der meldte sig ingen købere til Dallund på fru v. Haxthausens auktion, men i 1722 solgte hun »under hånden« gård og gods til oberst Günther Didrich v. Finecke. Denne officer, som var af mecklenburgsk slægt, var i 1712 gået i dansk krigstjeneste og havde bl. a. indlagt sig stor hæder under det store slag ved Gadebusch, hvor han efter sigende nærmest halvdød blev trukket frem af en dyngge faldne krigere. Efter den store nordiske krigs afslutning valgte han at forblive i Danmark, hvor hans militære løbebane afsluttedes med posten som chef for det fynske dragonregiment i Odense. Ved ægteskab med Clara v. Levetzau, datter af den rige general Theodosius v. Levetzau på Bygholm, blev v. Finecke i stand til at etablere sig som godsbesidder, og for regimentschefen i Odense måtte Dallund være et belejligt køb.

Som godsejer fortsatte v. Finecke sin forgængers bestræbelser på at øge Dallunds tilliggende af bekvemt beliggende gods for derved at fremskaffe flere hovbønder til at pløje, tilså og høste hovedgårdens marker. I tidernes løb havde Dallund fået hovmarker af overmåde anseligt omfang. Foruden den gamle mark i gårdens umiddelbare nærhed blev nu både Ulkendrupmarken, som Ejler Bryske d. ældre havde tilkøbt, og Søndersø hede, som v. Haxthausen havde ladet opdyrke, drevet som hovedgårdsjord. Antallet af hovbønder i overkommelig nærhed af gården måtte derfor sættes i vejret, dersom ikke det skulle gå ud over markernes drift.

Også Dallunds bygninger blev i v. Fineckes ejertid sat i passende stand. I den lange forudgående periode, hvor gården havde været kastebold mellem stridende parter, havde naturligvis ingen skøttet om vedligeholdelsen. Fra synsforretninger ved vi, hvor slet det stod til, og samtidig var slottet

Fig. 7. Günther Didrich v. Finecke (1688–1729), efter portræt på Arreskov, malet af Balthasar Denner. Frederiksborg-museet fot.

blevet i den grad umoderne, at der måtte gås radikalt til værks, dersom en passende bolig skulle tilvejebringes.

Dallund skiftede fuldstændig ham i løbet af 1720'erne. Den middelalderlige borg forvandlede, så godt det lod sig gøre, til et barokpalæ (fig. 9). De oprindelige gavle blev nedtaget og erstattet med valmgavle, murene blev gennembrudt med store og regelmæssigt anbragte vinduer, der gav godt med lys og luft, og den østlige sidefløj, hvor istandsættelsen var særlig omfattende, prydedes med en pompøs portal med det nye ejerpars våbenskjolde. Ved at placere den nye hovedindgang midt på østfløjen og over for porten søgte man at imødekomme barokkens krav om en effektiv entré til

Fig. 8. Clara v. Levetzau (1699–1773), efter portræt på Arreskov, malet af Balthasar Denner. Frederiksborg-museet fot.

stormandsboligen. Og da forsvaret ikke længere spillede nogen rolle, opfyldte man de gamle voldgrave – efter sigende ved udkommanderede soldaters arbejdskraft – og anvendte det indvundne areal til haveanlæg. Også avlsgården vest for slottet blev istandsat af v. Finecke, som tilmed gav den en kuriøs udsmykning, idet han her anbragte nogle lybske terracotta-relieffer fra tiden 1550–70, hidrørende fra en ejendom i Odense, der også var kommet i v. Fineckes eje. Reliefferne forefindes nu i Nationalmuseet.

Længe kom oberst v. Finecke ikke til at nyde frugterne af sin indsats på Dallund. Allerede i 1729, kun 40 år gammel, døde han, og fru Clara v. Levetzau satte over hans

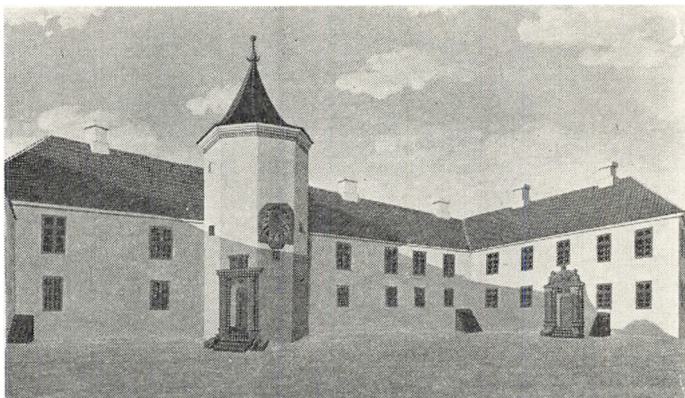

Fig. 9. Borggården ca. 1830, efter gouache af Niels Ringe i Nationalmuseet. Bygningernes ydre er på afgørende vis præget af den ombygning, som G. D. v. Finecke foretog i 1720'erne. Nationalmuseet fot.

grav i Skamby kirke et fornemt sandstensepitafium (fig. 10). Fra nu af blev Skamby kirke, hvor Dallunds ejer var kirke-tiendejer, herskabets gravkirke.

Som den dygtige og energiske godsejer, v. Finecke var, har han næppe været allerbedst lidt af sine bønder, og sagnet har da også haft travlt med ham. Det ville blandt andet vide, at han havde forskrevet sig til fanden – derfor den megen medgang – og at denne sluttelig havde afhentet ham, dog først efter en vældig kamp, hvis blodige spor i det værelse, hvor v. Finecke endte sine dage, siden ikke lod sig udslette.

Ægteparrets eneste søn, arvingen til Dallund, var ved faderens død kun 5 år gammel, hvorfor Clara v. Levetzau endnu i mange år stod for styret på godset. Først i 1767, da sønnen forlængst var ude over den første ungdom, slap hun tøjlerne og gav ham skøde på ejendommen, der under hendes administration var blevet yderligere afrundet og på forskellig måde forbedret. Det gamle problem med en

tilfredsstillende udnyttelse af den fjernt beliggende sydlige hovmark løste hun ved her at oprette en mejerigård, som blev forløberen for den nuværende gård Zastrau.

Sønnen, Theodosius v. Finecke, som så sent kom til styret, havde fået en udmærket uddannelse, rejste i nogle år udenlands med en hovmester, og efter hjemkomsten udnævntes han til assessor i højesteret samt kammerjunker. Sidstnævnte titel, som for de fleste af v. Fineckes stand blot var en forløber for fornemmere titler, blev imidlertid hans eneste udmærkelse, således at han ved sin død mangfoldige år senere nød den sjældne, men også noget tvivlsomme ære at være »oldermand for alle danske kammerjunkere«, som historikeren Vedel Simonsen på Elvedgård har kaldt ham.

Kammerjunkerens interesser var mange og alsidige. Han var dybt interesseret i filologi og forfattede endda selv afhandlinger om filologiske emner, bl. a. om runerne. Hans runologiske interesser kombineredes med arkæologiske interesser. På et tidspunkt, hvor de færreste ofrede nogen opmærksomhed på vore oldtidsminder, foretog v. Finecke talrige undersøgelser i gravhøjene på Dallunds marker og dannede herved en omfattende samling af oldsager, som siden havnede på en af hans efterfølgeres besiddelse i Pommern. At egnens beboere tiltænkte ham skattegraverens motiver og nærmest anså ham for forrykt, er der ikke så meget at sige til. Også den dramatiske kunst nød hans bevågenhed. Da man i 1790'erne etablerede et teater i salen på Odense rådhus, var v. Finecke blandt de fynske landadelsmænd, som lejede en fast loge. Blandt ligemænd glimrede denne skønånd ved sine sprogfærdigheder og slebne manerer. Endnu i 1775 var den da 50-årige pebersvend »det personificerede franske galanteri (og det, som man påstod, i en dobbelt henseende) og derhos højst forskellig fra den vrantne, mistroiske olding, hvortil ensomhed og alderdom tilsidst forvandlede ham« (Vedel Simonsen).

Som jorddrot var Theodosius v. Finecke helt af den gam-

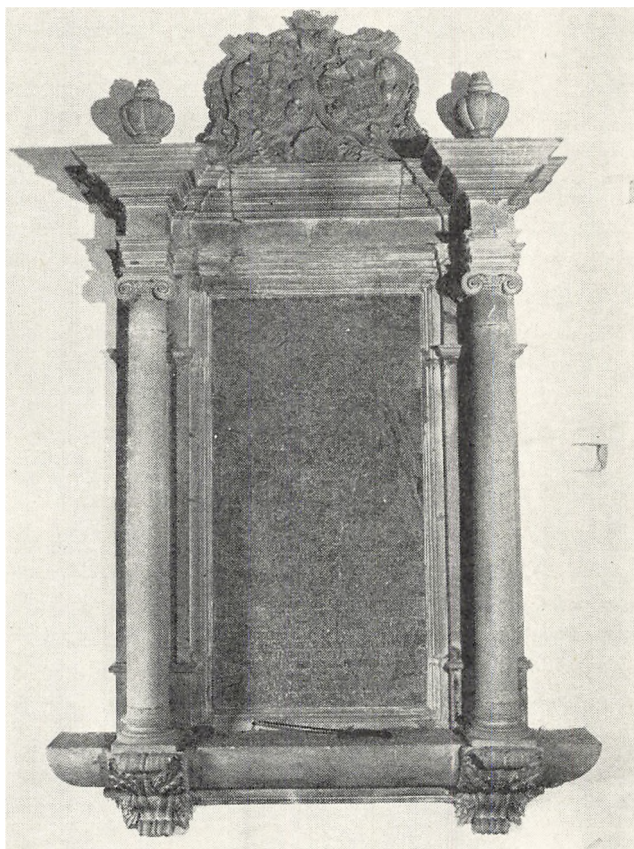

Fig. 10. Epitafium over Günther Didrich v. Finecke og Clara v. Levetzau i Skamby kirke.

le skole. Hans fæstebønder har sikkert kun kendt den side af hans væsen, som i hans alderdomsår blev dominerende. Man behøver blot anføre det skudsmål, som en søn af hans Skamby-præst har givet ham: »Kammerjunker Finecke var bekendt som en stor bondetyran. De mange fortællinger

om hans fremfærd, som jeg hørte i min barndom, havde noget uhyggeligt, men just derfor noget tiltrækkende for mig. Træhesten, på hvilken han lod de stakkels bønder ride, spillede deri en stor rolle. Han var naturligvis forhadet, men derfor også fuld af uro og frygt. Der sagdes, at han på gården havde om natten femten døre låsede, hvilke man måtte igennem, inden man kom til hans sovekammer. I dette lå han med en ladt pistol på en stol ved siden og en sabel på dynen«. Oplysningstidens tanker om en frigørelse af bonden må have været ham fuldstændig fremmede, og den reformbevægelse, som tog virkelig fart i hans senere år, har formentlig været ham en vederstyggelighed.

Dallund gods blev i løbet af hans ejertid yderligere udvidet og afrundet, således at det ved hans død i 1801 kunne ansættes til godt 1100 tdr. hartkorn. Som ugift havde kammerjunkeren ingen livsarvinger, nære slægtninge fandtes heller ikke, og på denne baggrund testamenterede han nogle år før sin død godset – som et stamhus – til sin meget fjerne slægtning, den pommersk-svenske baron Carl Philip v. Blixen, med forpligtelse til at forbinde Finecke-navnet med slægtsnavnet. Mere sikker i sin beslutning var den »vrantne, mistroiske olding« dog ikke, end at hans forvalter skønnede det nødvendigt at gemme testamentet for ham, så at han ikke skulle få lejlighed til at omstøde det.

Takket være forvalterens optræden kunne slægten v. Blixen i 1801 overtage det store fynske gods, og ved godsets samtidige oprettelse til stamhus undgik man fra nu af den godssplittelse, som arvedelinger så ofte før havde bevirket.

Stamhusbesidderen, der omgående ophøjedes i dansk friherrestand som baron Blixen-Finecke og også gik i dansk tjeneste, var på det tidspunkt en moden mand, der allerede havde gennemløbet en lang militær karriere i den svenske konges tjeneste, afsluttet med generalløjtnants værdighed.

Efter en ældre ugift broder arvede Blixen-Finecke godser i slægtens hjemstavn, den svenske del af Pommern, samt fideikommisgodset Näsbyholm i det sydvestlige Skåne. Aldrig før havde Dallund haft en ejer med sådanne rigdomme, med godser i tre lande.

For Dallunds fæstebønder blev ejerskiftet en forandring til det bedre. I stedet for den strenge kammerjunker fik de en herre, som omgikkes bønderne med venlighed og bl. a. afholdt behørigt gilde for dem, når høsten afsluttedes, som enhver husbonde bør gøre det. Det undgik dog ikke de taknemmelige fæstebønders opmærksomhed, at deres nye herre var ikke så lidt forfængelig. Når han overværede gudstjenesten i Skamby kirke, optrådte han behængt med ordener og bånd, danske som svenske, og når han deltog i festballerne på Odense rådhus i anledning af kongens fødselsdag, føjede han til denne mundering et par vældige stridshandsker, som tilkendegav hans værdighed som krigsmand.

Med så mange og så spredt liggende besiddelser indskrænkede baronens ophold på Dallund sig efterhånden til sommerbesøg. Godsets drift overlod han i 1820 til sin ældste søn, baron Conrad Blixen-Finecke, som med sin svenskfødte hustru, friherreinde Charlotte Gyllenkrok, tog fast ophold på Dallund.

Året 1829 blev skæbnesvangert for slægten Blixen-Finecke. I april måned døde stamhusbesidderen på Zastrau nede i Pommern, i maj hans svigerdatter på Dallund, og i efteråret begik baron Conrad selvmordovre på Näsbyholm i Skåne. Arvingen til slægtens samlede besiddelser, baron Carl Blixen-Finecke, var på det tidspunkt kun 7 år gammel og mistede således på eet år sin farfar og begge sine forældre. Hans godser og han selv kom følgelig under formynderes administration.

Fig. 11. Alterklæde i Skamby kirke, med navnetræk og våben for baron Carl Philip v. Blixen-Finecke (1749–1829), første besidder af stamhuset Dallund, og hustru Sofia Magdalena v. Essen. – Over alterbordet kirkens fornemme korbuekrucifiks, skåret af Claus Berg i Odense, ca. 1520.

CARL BLIXEN-FINECKE

Det barn, som i 1829 pludselig så sig som ejer af store godser i tre lande, men samtidig berøvet de fleste af sine nærmeste slægtninge, fik en meget streng opdragelse. Efter hans egen beretning »piskede« hans præceptor ham daglig. Så meget des større var overgangen, da han ved opnået myndighedsalder helt kunne hengive sig til nydelsen af sine store rigdomme. Han tilbragte et par muntre ungdomsår ved tyske universiteter, bl. a. i Göttingen, hvor han omgikkes den jævnaldrende landjunker, Otto v. Bismarck, som siden skulle blive Preussens og det tyske riges myndige leder i århundredets anden halvdel, og ved rejser rundt omkring i Europa uddannede Carl Blixen sig yderligere.

I kredsen af danske godsejere var Blixen verdensmanden frem for nogen. Et tiltalende ydre, et vindende væsen og gode åndsevner bidrog til at skaffe denne verdensmand indpas og indflydelse i de kredse, hvor han ønskede det, også i de politiske forsamlinger. Modsat flertallet af samtidens aristokrater, som efter folkestyrets gennembrud 1848–49 afholdt sig fra deltagelse i politisk virksomhed, deltog Blixen med liv og lyst i det politiske liv i perioden mellem de to slesvigske krige. Havde han til sine øvrige egenskaber også kunnet føje en fast vilje og stadighed i meninger og overbevisning, ville hans politiske karriere nok i højere grad være kommet til at svare til, hvad han i sine ærgerrige drømme havde forestillet sig. Som politiker blev hans kurs i allerhøjeste grad usikker og skiftende, så at han selv blandt meningsfæller på rigsdagen mødtes med mistro. Han startede som konservativ løsgænger og sluttede som ejerdansk bondeven og ivrig tilhænger af skandinavismen. Højdepunktet af politisk indflydelse nåede han som medlem af ministeriet Rotwitt 1859–60, hvor han var både udenrigsminister og minister for Slesvig, men ministeriet fik en kort

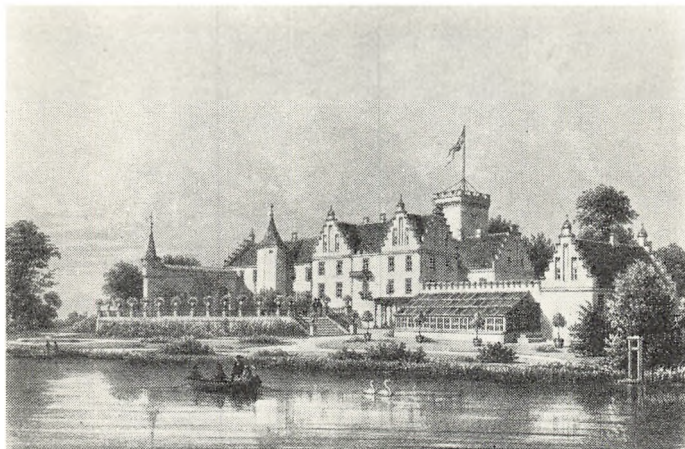

Fig. 12. Dallund i 1850'erne. Litografi efter tegning af F. Richardt. – Ved Carl Blixen-Fineckes forskellige om- og tilbygninger udvidedes Dallund til det nuværende omfang, samtidig med at man forsøgte at gengive bygningerne det præg af gotisk borg, som 1720'ernes ombygning næsten havde udsløttet.

levetid, og Blixen savnede evnen til at skabe parlamentarisk tilslutning til en fortsættelse af dets politik.

Den samme uro og omskiftelighed, der karakteriserer Blixen som politiker, gjorde sig gældende i hans huslige forhold og i hans forhold til Dallund. I 1842, kun 20 år gammel, indgik han ægteskab med den svenske adelsdame Sofia Ankarcrona, og det unge par fæstede bo på Dallund, hvor der i 1840'erne og 50'erne førtes stort hus. Til sådant brug var hovedbygningen både for lille og for umoderne, og Blixen tog derfor initiativet til en større ombygning og udvidelse.

For at skaffe mere plads påbyggedes to udløberfløje på østfløjens østside, en nordlig til domestikværelser og en sydlig til herskabets eget brug. Sidstnævnte udformedes såle-

Fig. 13. Baron Carl Blixen-Finecke (1822–73). Litografi af I. W. Tegner efter fotografi. Det kgl. Bibliotek fot.

des, at den med sin pavillonagtige afslutning mod øst og sammen med den gamle gavl kom til at danne en sammenhængende facade mod søen. Samtidig fik nordfløjen en grundig istandsættelse, bl. a. erstattedes trappetårnets gamle vindeltrappe med en ny i jern, og i det ydre gengav man slottet det præg af gotisk borg, som det i tidens løb havde mistet. Alle gavle fik igen kamtakker, og som afslutning på spærremuren opmuredes mod syd et lille spirprydet tårn. Endelig rejstes mod nord, formentlig ovenpå resterne af et oprindeligt tårn, et prægtigt firsidet tårn, fra hvis krenele-

Fig. 14. Prinsesse Augusta af Hessen-Cassel (1823–89), gift med baron Carl Blixen-Finecke. Litografi af I. W. Tegner efter A. Schiøtts portræt 1850. Det kgl. Bibliotek fot.

rede tinde slægtens banner kunne vaje, når herskabet opholdt sig på det fynske herresæde. Selv om nogle af Blixens tilbygninger, bl. a. det store tårn, siden er forsvundet, skyldes slottets nuværende udformning dog hans indsats, og det er derfor med rette, han placerede sit våben over indgangen til trappetårnet, ligesom Ejler Høeg havde gjort det to århundreder tidligere.

Der gik frasagn om det næsten fyrstelige liv, Blixen førte på Dallund. En kunstner, som en tid var hans gæst, taler om den »asiatiske luksus«, man udfoldede. En hyppig gæst

i 1840'erne var Fyns daværende guvernør, kronprins Frederik (7.), der ligesom Blixen satte stor pris på jagtens glæder. I 1847, da stamherren til de Blixen'ske besiddelser holdtes over dåben i Skamby kirke, stod kronprinsen fadder til dåbsbarnet, der efter ham fik navnet Frederik.

Ved udbruddet af treårskrigen i foråret 1848 ophørte for en tid det muntre herregårdsliv på Dallund. På egen bekostning udrustede Blixen en eksadron »herregårdsskytter«, og som dennes chef deltog han med hæder i krigen. Hurtigt efter krigen fulgte en skilsmisse mellem Blixen og hans hustru, og Dallund havde i et par år ingen frue.

Da Blixen bejlede anden gang, sigtede han højt. Genstanden for hans bejlen var ingen ringere end kongens kusine, prinsesse Augusta af Hessen-Cassel, der var søster til tronfølgerens (den senere kong Christian 9.) gemalinde. Længe strittede faderen, den strengt legitimistiske landgreve Wilhelm, imod det ikke-jævnbyrdige ægteskab, ligesom han havde gjort det, da de franskes kejser, Napoleon 3., bejlede til samme datter. Moderen billigede imidlertid forbindelsen, og i 1854 kunne Carl Blixen hjemføre prinsessen som sin brud. Efter en langvarig udenlandsrejse, der førte parret til Paris, hvor kejseren, den forsmåede bejler, modtog prinsesse-baronessen og hendes mand på tilbørlig vis, tilbragte parret herefter somrene på Dallund, der efterhånden var blevet fuldt udbygget og nok kunne siges at være en fyrsteligt født ejerinde værdigt.

Ved sit andet ægteskab forbandt Blixen sig med den del af kongefamilien, som så med uforsonlige øjne på Frederik 7.s ægteskab med grevinde Danner. Det kom derfor til et brud mellem de to jagtkammerater. Da Blixen, som ikke ville gøre grevinden sin opvartning, i 1856 blev nægtet audiens hos kongen, nedlagde han i protest sine hofjægermeister- og kammerherretitler, men senere udsonede han sig med kongen og grevinden, og den underholdende verdensmand og grandseigneur blev en skattet gæst på Jægerspris,

Frederiksborg og Fredensborg. Som husven gik han ud og ind hos Frederik 7. såvel som hos den svenske konge, Karl 15., hvilket ingenlunde øgede tilliden til ham på rigsdagen og i politikernes kreds.

Baronens deltagelse i det politiske liv holdt ham mere og mere fangen i hovedstaden, med den følge at Dallund ikke længere blev benyttet. Efter sommeren 1859 kom han der ikke mere, en del af indboet blev ført bort, bl. a. et stort og værdifuldt bibliotek, og resten blev solgt ved auktion. Den prægtige hovedbygning stod igen tom, prisgivet forfaldet. Efter Frederik 7.s død og den ulykkelige krig i 1864, som Blixen til det sidste forsøgte at afværge, bl. a. ved en personlig henvendelse til sin ungdomsven Bismarck, trak han sig helt tilbage fra politisk virksomhed.

Blixens sidste år var triste og mørke. Ved hans storstilede livsførelse var den store familieformue så godt som smuldreret væk, prinsessens medgift ligeså, og dertil kom en snigende og smertefuld sygdom, fra hvilken han først udfriedes ved sin død i Baden-Baden 1873. Omend han i mange år ikke havde sat sin fod på Dallund, var familiens tilknytning til dette sted dog så stærk, at både baronen og prinsessen begravedes på Skamby kirkegård.

Det Dallund gods, som Carl Blixen efterlod sig, var et væsentlig andet end det, han overtog som dreng. I 1851 tilbød han fæsterne at ville sælge dem deres gårde og huse til selveje, og i 1852 blev salget realiseret. På vilkår, som var meget lempelige for de tidligere fæstere, overgik hele Dallunds fæstegods til brugernes selveje, og ihukommende dette rejste man ham i 1867, ved landevejen mellem Dallund og Skamby, en mindstøtte. Det gamle godssystem, med hovedgård og bøndergods som to lige betydningsfulde bestanddele, var hermed likvideret. Ved hoveriets bortfald bortfaldt motivet til at bibeholde fæstegodset, og man gen godsbesidder så sin fordel i at frigøre den kapital, der stod bundet i fæstegodset, for at placere den andetsteds.

Efter fæstegodsets bortsalg bestod godset fremover af den store Dallund hovedgård, af afbyggergården på Søndersø hede, hvortil Blixen overførte navnet Zastrau fra sin hovedbesiddelse i Pommern, der solgtes 1847, foruden af skovene og tienderne.

GODSETS ENDELIGT

I det lange løb viste det sig vanskeligt at drive ejendomme i Tyskland, Danmark og Sverige med fornuftigt udbytte, og Carl Blixen omgikkes da også med planer om foruden de tyske godser tillige at likvidere resterne af sit fynske gods for at koncentrere sine godsinteresser omkring Näsbyholm. Det blev dog ved planerne, og hans ældste søn, baron Frederik Blixen-Finecke, kunne derfor efter faderens død gå i gang med at istandsætte gården som bolig for sig selv. Samme år hjemførte han hertil som sin brud den unge komtesse Clara Krag-Juel-Vind-Frijs, en datter af lensgreve Chr. Frijs til Frijsenborg, som efter nederlaget 1864 og de nationalliberales sammenbrud magede forliget mellem »de store og de små bønder« og herved banede vejen for den reviderede grundlov af 1866.

Faderens og svigerfaderens politiske virksomhed fristede imidlertid ikke baron Frederik til efterfølgelse. Han var livet igennem landmand og familiefader. Kun få år boede han til stadighed på Dallund, så tog han fast bopæl på Näsbyholm, men før sin bortrejse hertil ofrede han ikke lidt på gårdens og godsets modernisering. I 1874 nedbrændte den gamle ladegård umiddelbart vest for slottet. Den var for størstedelens vedkommende af høj ælde, laden således den samme som den, Ejler Høeg havde ladet opføre, og til erstatning for den byggedes den nuværende avlsgård noget vestligere, mens haven udvidedes med den nedbrændte ladegårds tomt. Samtidig deltes hovedgårdstilligendet endnu

Fig. 15. Mindestøtte for Carl Blixen-Finecke, rejst 1867 af bønder, som i 1852 havde købt deres fæstegårde til selveje.

en gang. På Ulkendrup mark rejstes en afbyggergård med samme navn, og således fik selve Dallund hovedgård igen den størrelse, den havde haft forud for den udvidelse, som Ejler Bryske d. ældre havde påbegyndt århundreder tilbage.

På baronens ældre dage, i 1915, blev det til alvor med de salgsplaner, som hans fader havde undfanget. I dette år afhændede baron Frederik samtlige sine fynske ejendomme

til »Foreningen til Opkøb og Udstykning af Landejendomme i Sjællands og Fyens Stifter«, og hermed ophørte Dallund at eksistere som større landejendom. Gårdene Dallund, Ulkendrup og Zastrau blev solgt som selvstændige ejendomme, Søndersø skov ligeså, og en vis udstykning til husmandsbrug fandt også sted.

Selve Dallund slot blev med avlsgården solgt til brødrene Jens, Jørgen og Hans Hansen fra landsbyen Taastrup, hvis forfædre havde været fæstebønder under Dallund. Til en gård med Dallunds nuværende størrelse var slottet naturligvis en urimelig stor bolig, og det har formentlig været ejerne kærkomment, at baronesse Clara, som i mellemtiden var blevet enke, i 1920 tilbagekøbte hovedbygningen, parken og de nærmeste omgivelser. På det sted, hvor hun havde boet i sine første lykkelige ægteskabsår, ville hun tilbringe sin alderdom. Det store slot, som for kun 5 år siden var blevet tømt for indbo, blev igen møbleret. Baronessen indrettede dette sit andet hjem på Dallund så lig det første som muligt.

Baronessens store familie kom hyppigt på besøg, og for en kort årrække fik Dallund sin gamle funktion tilbage, den at være rammen om et adeligt herskabs tilværelse. Ved baronessens død i 1925 ophørte imidlertid slottets »indian summer«, og hendes børn udbød ejendommen til salg. En af hendes sønner var i øvrigt den baron Bror Blixen, hvis ægteskab med forfatterinden Karen Dinesen igen gjorde Blixen-navnet kendt for en større offentlighed.

DALLUND SOM REKREATIONSHJEM

I slutningen af året 1925 var der røster fremme i pressen om at gøre Dallund til fynsk sommerresidens for kongeparret Christian 10. og dronning Alexandrine, men det blev ved tanken. Overhovedet var det ikke let at finde en køber til det jordløse slot. Adskillige slots- og herregårdshovedbyg-

ninger blev i disse år udbudt til salg, efter at deres jordtilliggender var blevet fraskilt og udstykket. Loven om lens og stamhuses ophævelse banede vejen, og de dårlige tider for landbruget fremskyndede den allerede indledte udvikling.

Ligesom borgmester Jens Eriksen i sin tid havde reddet Dallund gods fra total opløsning, således kom en anden Odense-borger, apoteker P. Helweg Mikkelsen, til at redde Dallund slot fra undergang. I sommeren 1926 købte han af baronessens arvinger Dallund slot med park, sø og en smule skov, og kort tid herefter modnedes hos ham tanken om at udnytte ejendommen i social-filantropisk øjemed. På samme tid arbejdede »Centralforeningen af sygekasser i Odense amt« med planer om at oprette et rekreativshjem for sygekassernes nydende medlemmer, og i det følgende år ledtes de to strømme ind i samme spor.

Ved gavebrev af 8. januar 1927 overdrog apotekeren Dallund til Centralforeningen som hvile- og rekreativshjem, idet han som baggrund for gaven anførte følgende: »Allerede min afdøde fader, apoteker Chr. Mikkelsen, Odense, omgikkes med planer om at bygge et rekreativshjem, men planen oversteg min faders økonomiske evner. Denne trang til gerne at ville gøre noget for sine medmenesker, har jeg taget i arv efter min fader – det har længe ligget og gæret i mit sind. Jeg har nemlig altid fundet det så selvfølgeligt, at jeg, der ved tilfældets gunst har fået det så ufortjent godt, måtte gøre mit bedste for, at en væsentlig del af min fortjeneste kom de i samfundet, der trængte, til gode, og jeg har stadig haft mål af den art for øje, fordi disses opnåelse er mig en personlig glæde, og jeg er taknemlig hver gang noget sådant lykkes for mig. Må Dallund slot i ordets bedste forstand blive et godt hjem for dem, der trænger til hvile og genrejsning.«

Den undergang, der truede slottet, var således afværget, og et socialt behov var blevet afhjulpet. Ved en nænsom

istandsættelse indrettedes Dallund til sin nye funktion, den 30. juni 1927 foretoges den officielle indvielse, og allerede dagen efter ankom det nye rekreationshjemms første gæster.

Afbrudt af en kortere periode 1944–45, hvor den tyske besættelsesmagt lagde beslag på slottet, har dette siden været drevet efter retningslinjer, der blev fastlagt i 1927. I første omgang var den tidligere herskabsbolig næppe særlig velegnet til formålet – og udstyret også lidt spartansk – men ved bestyrelsens omsorg og ved gaver udefra har man søgt at imødekomme de krav, nutiden stiller til et nutidigt rekreationshjem.

Ved ombygninger er hvilehjemmet blevet i stand til at huse op til 52 gæster og det til deres pasning nødvendige personale, men selv om man derved har måttet ændre bygningernes indre ikke så lidt, er det dog stadig muligt at danne sig et billede af, hvordan slottets indre oprindelig var. De nuværende fællesrum i nordfløjens andet stokværk, spisestuen, dagligstuen og herreværelset, er de samme rum, som i sin tid tjente slægten Finecke som boligrum, og tænker man sig de nuværende store vinduer erstattet med mindre, har man slægten Bryskes fornemste boligrum for sig, hvor Ejler Bryske i sin tid modtog besøgt af Christian 2. Også det store køkken i første stokværk har på samme måde haft samme funktion gennem århundreder.

I det ydre har slottets overgang til andet brug ingen som helst ændringer medført. Den borg, som Ejler Bryske påbegyndte først i 1500-tallet og som Carl Blixen-Finecke fuldendte omkring 1800-tallets midte, fører den dag i dag sin stærke tale om stormænds fordums virke på dette sted, hvor nutidens borgere søger hvile.